

Duurzame Uitdaging

Han Wieringa en Jan Willem van Gelder

Brochure in opdracht van Milieudefensie, Mei 1996

Iedereen wil een duurzame economie. Geen politicus hoopt dat de huidige welvaart en werkgelegenheid van voorbijgaande aard zijn, geen ondernemer stelt een hoge kwartaalwinst boven de continuïteit van zijn bedrijf. Streven naar duurzame ontwikkeling lijkt vanzelfsprekend.

Toch staan de huidige productie- en consumptiepatronen in de geïndustrialiseerde landen een duurzame ontwikkeling van de aarde juist in de weg. Tot deze onomwonden conclusie kwam in 1987 een commissie van de Verenigde Naties onder leiding van de Noorse premier Brundtland. De commissie stelde vast dat als de inwoners van ontwikkelingslanden en alle toekomstige aardbewoners deze consumptie- en productiepatronen overnemen, het ecologisch draagvlak van de aarde overbelast raakt. De natuur en de biodiversiteit raken nog verder in het gedrang, en de vervuiling veroorzaakt door het gebruik van hulpbronnen als olie en metalen zal verachtvoudigen.

Vereniging Milieudefensie denkt dat een andere ontwikkeling wenselijk en mogelijk is. De Westerse landen zullen daarbij het voortouw moeten nemen, door te laten zien dat met de inzet van veel minder hulpbronnen toch een hoge mate van welvaart bereikt kan worden. Duurzame ontwikkeling is niet vanzelfsprekend, maar vormt een uitdaging.

Het bedrijfsleven heeft belang bij een duurzame, mondiale ontwikkeling, en kan daarbij een cruciale rol spelen. Vanuit die overtuiging hebben we de laatste jaren steeds meer contact gezocht en gevonden met vertegenwoordigers van bedrijven en maatschappelijke organisaties. Keer op keer blijkt dat we elkaar op belangrijke punten kunnen vinden, zowel wat betreft de doelstellingen op de lange termijn, als wat betreft het beleid dat daartoe moet leiden.

In deze brochure vindt u de belangrijkste bevindingen uit onze gesprekken met sleutelpersonen in de Nederlandse economie, en de conclusies die Milieudefensie daaruit heeft getrokken.

Milieugebruiksruimte

Hoe groot is het ecologisch draagvlak van de aarde? Dat valt niet precies vast te stellen, maar dat er grenzen zijn aan het menselijk gebruik van de aarde is overduidelijk. In het jaar 2050 leven er naar verwachting 10 miljard mensen. Het is uitgesloten dat dan een op de drie aardbewoners in een hedendaagse auto zal kunnen rijden, zoals wij dat nu in Nederland gewend zijn. Dat zou op lokaal, regionaal en mondiaal niveau tot een overmatige vervuiling en natuurvernietiging leiden.

Toch is het niet in de eerste plaats de mondiale bevolkingsgroei die de aarde dreigt uit te putten. Verreweg de grootste bevolkingsaanwas zal plaatsvinden in ontwikkelingslanden, waar nu per hoofd van de bevolking erg weinig grondstoffen en andere hulpbronnen worden verbruikt. Als men daar zo weinig zou blijven gebruiken, zou het mondiale hulpbronnengebruik in de komende vijftig jaar maar zeer beperkt toenemen.

Maar als alle wereldburgers op den duur de productie- en consumptiepatronen overnemen die nu in de geïndustrialiseerde landen gebruikelijk zijn, zal het mondiale hulpbronnen-gebruik naar schatting verachtvoudigen.

Veel meer dan de mondiale bevolkingsgroei brengt dus het streven naar een acceptabel welvaartspeil door de bewoners van ontwikkelingslanden de grenzen van het ecologisch draagvlak

van de aarde in zicht. Deze dreiging is nu al duidelijk waarneembaar in China, met haar 1 miljard inwoners. De Chinese economie groeit nu met zo'n 10 procent per jaar, wat een enorme aanslag op natuur en milieu met zich brengt.

Uiteraard zullen andere ontwikkelingslanden het Chinese voorbeeld trachten te volgen. Het streven naar een acceptabel welvaartspeil is immers gerechtvaardigd, en valt niet tegen te houden, stelde drs. H.H.F. Wijffels, voorzitter van de hoofddirectie van Rabobank Nederland. "Andere volken het recht ontzeggen op iets wat wij zelf als vanzelfsprekend ervaren, is zowel moreel als politiek onwenselijk."

Anderzijds hoeft men niet overdreven sceptisch of pessimistisch te zijn om in te zien dat een verachtvoudiging van het mondiale hulpbronnengebruik tot dramatische en onbeheersbare milieuproblemen en conflicten zal leiden. Vanuit deze bezorgdheid, en in de overtuiging dat de mensheid in staat is zijn gedrag tijdig aan te passen, heeft Vereniging Milieudefensie het concept milieugebruiksruimte geïntroduceerd.

Met de (mondiale) milieugebruiksruimte bedoelen we de totale hoeveelheid hulpbronnen - zoals (fossiele) energie, delfstoffen, landbouwgrond en bossen - die we over de hele wereld kunnen gebruiken zonder milieuproblemen te veroorzaken en zonder de beschikbaarheid van deze hulpbronnen voor toekomstige generaties in gevaar te brengen. Ieder individu moet gebruik kunnen maken van een rechtvaardig deel van deze milieugebruiksruimte.

Dat betekent onder meer dat het hulpbronnen-gebruik in de geïndustrialiseerde landen aanzienlijk moet worden teruggebracht. De milieugebruiksruimte voor fossiele energie ligt, volgens berekeningen van het Duitse Wuppertal Instituut, bijvoorbeeld op 1,7 ton CO₂ per hoofd van de bevolking per jaar. In Nederland stoten we nu 11 ton per persoon per jaar uit. Een reductie van de CO₂-uitstoot met 85% is in Nederland volgens dit concept noodzakelijk.

Ook voor veel andere hulpbronnen zal het gebruik met 70 tot 90 procent moeten afnemen. Uiteraard is er een maatschappelijk en politiek debat nodig om de grenzen van de mondiale milieugebruiksruimte precies vast te stellen. Wetenschappelijke kennis over bijvoorbeeld de vervuiling door het gebruik van grondstoffen en de absorptiecapaciteit door de atmosfeer van broeikasgassen als CO₂, spelen hierbij een belangrijke rol. Nader onderzoek op deze terreinen blijft nodig.

Bestaande onzekerheden over de precieze omvang van de benodigde reducties, mogen wat Milieudefensie betreft echter geen aanleiding vormen om politieke besluiten uit te stellen. Het voorzorgsprincipe is daarbij een belangrijk uitgangspunt: je kunt beter teveel sparen dan teveel kapot maken.

Binnen de campagne Europa Duurzaam hebben Vereniging Milieudefensie en haar Europese zusterorganisaties veel gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties. Onze gesprekspartners beschouwden reductiedoelstellingen van 70 tot 90 % van het hulpbronnengebruik veelal als ambitieus, maar niet onhaalbaar. "Het zijn doelstellingen die de lange termijn-richting helder aangeven."

Technische vooruitgang

De grote vraag is uiteraard hoe we dergelijke ambitieuze doelstellingen realiseren. Met de Nationale Milieubeleidsplannen van de Nederlandse overheid is in ieder geval een eerste stap op weg naar een duurzame ontwikkeling gezet. We zijn schoner gaan produceren, gaan efficiënter om met energie, en produceren minder afval. Per eenheid product levert dit behoorlijke resultaten op. Daarnaast

gebruiken we bijvoorbeeld minder tropisch hardhout, en wordt er meer windenergie toegepast. Resultaten waar we trots op kunnen zijn.

Ondanks al deze inspanningen neemt echter het absolute gebruik van grondstoffen en hulpbronnen in Nederland niet af. Door geleidelijke technische verbeteringen produceren we steeds efficiënter, maar de daarmee behaalde winst wordt weer teniet gedaan door de toename van de productie en de consumptie. Het gebruik van hulpbronnen groeit in Nederland minder snel dan de economie als geheel, maar het groeit nog wel.

De geïndustrialiseerde landen moeten toe naar technische doorbraken die zorgen voor een efficiëntie-verbetering met een factor 10 à 20, zonder dat deze winst door een hogere materiële consumptie weer teniet wordt gedaan. Dat vraagt om meer dan een voortdurende verbetering van de efficiëntie met 1 à 2% per jaar. Nodig is op zijn minst een radicaal herontwerp van producten en processen, van de grond af aan. En waarschijnlijk vergt dit zelfs een fundamentele heroverweging van de relatie tussen behoeftes en producten.

De meeste mensen hebben geen behoefte aan een auto, maar willen gewoon makkelijk hun werk, hun ontspanningsmogelijkheden, en hun familie en vrienden kunnen bereiken. Door een andere ruimtelijke ordening, en door heel andere transportproducten, kunnen die behoeftes vervuld worden met een veel lager gebruik van hulpbronnen. Verschillende studies laten zien dat enorme efficiëntie-verbeteringen mogelijk zijn, zonder dat dit ten koste hoeft te gaan van comfort en levensstandaard (zie box 1).

Niemand zegt dat de beoogde efficiëntie-verbeteringen makkelijk tot stand zullen komen. Zo stelde topman Wijffels van de Rabobank: "De toekomstige efficiëntie-slag zal de inspanningen van het Nederlandse bedrijfsleven in de afgelopen decennia, die toch niet gering waren, doen verbleken." Maar hij voegde daar onmiddellijk aan toe: "Zonder deze efficiëntie-slag (..) zal het nimmer mogelijk zijn om een steeds groter deel van de mensheid een duurzaam bestaan op een behoorlijk welvaartspeil aan te bieden."

Het bedrijfsleven moet deze handschoen opnemen, vindt ook drs I.L.G. van Melle, directeur van Van Melle International: "Het bedrijfsleven moet op haar rol aangesproken worden en haar verantwoordelijkheid nemen. Daar zit de innovatieve kracht. We zijn mede verantwoordelijk voor de huidige belasting van het milieu, maar bieden ook de oplossingen."

Structuurbeleid

Uit veel gesprekken blijkt dat het bedrijfsleven bereid is zijn verantwoordelijkheid te nemen, maar dat het initiatief van de overheid moet komen. Overheden zijn op alle niveaus onmisbaar voor het stimuleren van maatregelen bij zowel consumenten als producenten. De overheid zal waar nodig keuzes moeten maken tussen leefbaarheid en materiële consumptie.

Ook het CPB (Centraal Planbureau) schrijft in het onlangs verschenen rapport Economie en Milieu dat we die keuzes niet aan de markt kunnen overlaten: "Zonder overheidsingrijpen leidt het economische proces tot onduurzame uitkomsten, omdat niet alle kosten en baten in het marktproces tot hun recht (kunnen) komen. In het bijzonder wordt aan de belangen van toekomstige generaties vaak een te laag gewicht toegekend."

Bovendien heeft de overheid zich verplicht om dergelijke maatregelen te nemen. Tijdens de grote UNCED-conferentie in 1992 in Rio de Janeiro hebben de deelnemende landen een aantal afspraken vastgelegd in de zogenaamde Agenda 21, onder meer op het terrein van het energiegebruik en de daarmee samenhangende CO₂-uitstoot. Deze afspraken moeten vorm gegeven worden in overheidsbeleid dat aansprekend en uitvoerbaar is voor bedrijven en consumenten.

Daarbij moeten we echter wel proberen de fouten uit het verleden te vermijden. Innovatiekracht en flexibiliteit zijn van doorslaggevend belang voor een gezonde economie. In sterke mate bepalen deze elementen de kansen om succesvol in te spelen op nieuwe ontwikkelingen, en daarmee te zorgen voor toekomstige werkgelegenheid. Deze factoren zullen de ruimte moeten krijgen.

Het is niet noodzakelijk om van tevoren alle consequenties te overzien die de keuze voor produceren en consumeren binnen de milieugebruiksruimte met zich mee zal brengen. Wel moeten we durven kiezen voor zaken die we van cruciaal belang vinden, zoals werkgelegenheid, gezondheid, een leefbare omgeving en de toekomstige generaties. En op basis daarvan moeten we duidelijke, lange termijn-grenzen aan het gebruik van grondstoffen en hulpbronnen stellen.

Hoe de economie zich binnen deze grenzen ontwikkelt, moet voor een belangrijk deel aan het initiatief van bedrijven en maatschappelijke organisaties worden overgelaten. Ir J.A. Wesseldijk, voorzitter van de hoofddirectie van de Suiker Unie, stelde het als volgt: "De boodschap aan de politiek is: benut de kracht die ligt in het creëren van randvoorwaarden. Dit betekent dat de overheid wel doelen stelt, maar niet de middelen voorschrijft hoe die doelen bereikt moeten worden."

Als de overheid ervoor zorgt dat de milieukosten voortaan tot uitdrukking komen in de kosten van grond- en hulpstoffen, zal dit ook consequenties hebben voor de economische structuur. Nieuwe bedrijven en bedrijfstakken zullen opkomen, terwijl oude zullen verdwijnen. Ongetwijfeld zullen er op bepaalde plaatsen banen verloren gaan. Even ongetwijfeld zullen er elders nieuwe banen bijkomen. Een strikt milieubeleid moeten we niet laten omdat het op bepaalde plaatsen negatieve effecten op de werkgelegenheid heeft.

Beleid gericht op specifieke bedrijfstakken of sectoren is niet wenselijk. Wel kan het verstandig zijn om zo snel mogelijk onderzoek te doen naar de gevolgen van een op duurzaamheid gericht beleid voor bepaalde bedrijfstakken die het milieu zwaar belasten en een duurzame ontwikkeling in de weg staan, zoals de chemie, het transport en de landbouw. Zo stelde de OESO vorig jaar in een rapport over het Nederlandse milieubeleid: "Als de huidige ontwikkelingen op het gebied van economie en transport doorzetten, en als de grote infrastructurele projecten worden uitgevoerd, is het onduidelijk hoe de met transport samenhangende problemen op de langere termijn beheerst kunnen worden."

Onderzoek naar mogelijke duurzame innovatierichtingen voor de genoemde sectoren is dan ook van groot belang (zie box 2). Maatregelen om de problemen van deze sectoren aan te pakken zullen soms geld kosten, maar zullen in ieder geval ook tastbare resultaten opleveren. Zoals: schoon drinkwater, efficiënt vervoer en leefbare steden, en een effectieve verdeling van bedrijventerreinen, woonkernen, en natuur- en recreatiegebieden.

Vereniging Milieudefensie pleit dus voor een structuurbeleid, niet voor een sectorbeleid. Het zou verstandig om verschillende elementen van het nationale en Europese beleid zo te clusteren dat ze een meer duurzame ontwikkeling van de economie bevorderen. Oud-premier Ruud Lubbers vatte dit als volgt samen: "Een goed industriebeleid bevordert selectieve groei en bestaat uit het verlenen van vergunningen, het stellen van prijzen, doelgroepenbeleid, technologiebeleid en de invoering van kwaliteitssystemen." Een dergelijk samenhangend beleid biedt de beste kansen voor een gezonde, dynamische economie, waarbij duurzaamheid, innovatiekracht, en werkgelegenheid sleutelbegrippen zijn.

Internationale afstemming

Nederland heeft een zeer open economie, waarvoor import en export zeer belangrijk zijn. Om in Nederland voldoende economische activiteit en werkgelegenheid te handhaven, is het van groot

belang om onze internationale concurrentiepositie in de gaten te houden. Het milieubeleid is een van de factoren die daarbij een rol spelen.

Veel milieuproblemen moeten bovendien op internationaal niveau aangepakt worden, zoals de broeikasproblematiek en de eindigheid van de mondiale delfstofvoorraden. Nederland kan in zijn eentje deze problemen niet oplossen, en de Nederlandse economie heeft niet direct baat bij ambitieuze maatregelen op dit gebied. Maar dat is geen reden om, met verwijzing naar onze internationale concurrentiepositie, een afwachtende houding aan te nemen.

Gezien het grote belang van een leefbare mondiale samenleving, ook voor Nederland, is het noodzakelijk dat sommige landen in het streven naar duurzaamheid voorop lopen. Mits de juiste instrumenten worden gekozen, kan dat de innovatiekracht en de concurrentiepositie van de Nederlandse economie juist versterken. Een jaarlijkse stijging van energie- en grondstofprijzen met 5 procent, gedurende een periode van twintig jaar, zou aanzetten tot een ongekende creativiteit op het gebied van product- en procesontwikkeling.

Nederland beschikt over een stabiel politiek klimaat, een breed kennisreservoir, en een zeer hoge arbeidsproductiviteit. Dat zijn sterke punten die we kunnen benutten om internationaal een voorsprong te nemen bij de opbouw van een duurzame mondiale samenleving. In recente studies van het CPB en het Instituut voor Milieuvraagstukken van de Vrije Universiteit (IVM) wordt aangegeven dat een keuze voor een hoge milieukwaliteit mogelijkheden biedt voor een economische ontwikkeling met hoogstaande producten en werkgelegenheid. Zo schrijft het CPB: "Nederland kan een verhoudingsgewijs grote bijdrage leveren aan verbetering van de mondiale grondstofsituatie door nieuwe technologieën te ontwikkelen voor efficiëntieverbetering, recycling en vergroting van winningsmogelijkheden. Daarnaast moet technologie ontwikkeld worden waarmee backstops (alternatieve grondstoffen) kunnen worden ontsloten."

En het IVM stelt: "De combinatie van economische groei en een substantiële vermindering van de milieubelasting is (...) mogelijk bij een krachtige ontwikkeling en verspreiding van milieutechnologie in samenhang met een verandering van de sectorstructuur. Dan is het mogelijk de huidige Nederlandse economie, die relatief intensief gebruik maakt van milieugoederen, te veranderen in een meer milieu-extensieve economie. De ontwikkeling naar meer duurzame economische structuren behoeft niet ten koste te gaan van de werkgelegenheid."

Bovendien hoeft Nederland niet alleen voorop te lopen, maar kan het aansluiten bij andere voorlopers in Europa. Zo hebben Duitsland, Zwitserland en Oostenrijk vergaande maatregelen genomen om de milieu-overlast van de transportsector in te perken. Denemarken heeft het concept milieugebruiksruimte tot leidraad van beleid verheven, en Zweden heeft een milieuheffing op vliegtickets ingevoerd.

Instrumenten

Om de gewenste efficiëntieverbeteringen te kunnen realiseren, zijn op de korte termijn grote investeringen nodig. Daar staan kostenbesparingen tegenover op het gebied van afvalverwerking, waterzuivering, grondstoffengebruik, en gezondheidszorg. Ook worden de kosten van een voortgaande milieuvernieuwing uitgespaard. Het tijdsverschil tussen investeringen en opbrengsten vormt echter voor veel bedrijven een belemmering om te investeren in duurzame ontwikkeling. Bij de keuze van de instrumenten voor het milieubeleid zal daarom getracht moeten worden om de opbrengsten in de tijd naar voren te halen. Dat is een van de uitgangspunten van de ecotax. De opbrengst van een heffing op bijvoorbeeld energiegebruik wordt teruggesluisd door verlaging van de arbeidskosten, of door een tijdelijke subsidiëring van investeringen in duurzame energie. Voor beide varianten bestaat een maatschappelijk draagvlak, merkten we tijdens gesprekken met sleutelpersonen in de Nederlandse economie.

Het CPB concludeerde, in haar recente studie Economie en Milieu, dat financiële instrumenten het meest geschikt zijn voor onder meer het broeikasbeleid, "omdat de doelstellingen daarmee op de meest efficiënte wijze worden bereikt. Naast het invoeren van heffingen vormt het afschaffen van subsidies op het gebruik van fossiele energie een zinvolle optie."

Vereniging Milieudefensie deelt overigens de zorg van veel ondernemers dat de opbrengst van een eventuele ecotax door de overheid wordt aangewend om het begrotingstekort te dekken. Alle belanghebbenden zullen druk op de overheid moeten uitoefenen om de opbrengst van deze heffingen inderdaad te gebruiken voor verlaging van de kosten van arbeid of innovatie.

Naast de ecotax zullen andere instrumenten nodig zijn, die in onderlinge samenhang de gewenste efficiëntie-slag op gang brengen. Zo opperde jhr. mr. A.A.Loudon, voorzitter van de Raad van Commissarissen van Akzo Nobel: "In theorie kunnen verhandelbare milieugebruiksrechten interessant zijn. Arme landen zullen indien zij hun bevolkingsgroei weten te beperken minder energie nodig hebben, en zullen daardoor CO₂-rechten kunnen verkopen. De opbrengsten kunnen worden aangewend voor de economische ontwikkeling van dit deel van de wereld."

Lef

Milieudefensie voorziet grote ecologische problemen als het huidige economische beleid in de geïndustrialiseerde landen wordt voortgezet, en door de ontwikkelingslanden wordt gekopieerd. De Westerse landen, waaronder Nederland, staan voor een ingrijpende keuze. We kunnen het huidige beleid voortzetten, tot we stuiten op de grenzen van de milieugebruiksruimte en de mondiale stabiliteit bedreigd wordt. Of we kunnen kiezen voor een beleid dat perspectief biedt op een werkelijk duurzame economische ontwikkeling. De keuze is duidelijk, maar vraagt wel lef. Gaan we de uitdaging aan?

Box 1: Factor 4, 10 en 20

Leven binnen de milieugebruiksruimte betekent voor ons, bewoners van het rijke, geïndustrialiseerde deel van de wereld, dat we ons milieubeslag in de komende 50 jaar met een factor 10 tot 20 terug moeten brengen. Dit komt overeen met een reductie van 90 tot 95% voor veel belangrijke hulpbronnen. Dat is van een totaal andere orde van grootte dan hetgeen met de huidige efficiëntieverbeteringen bereikt wordt.

Uiteraard roept dit vooruitzicht de vrees op dat we in zullen moeten leveren wat betreft comfort en de leuke dingen des levens. Toch hoeft dat niet zo te zijn. Zo staat het boek Factor 4, van directeur Von Weizsacker van het Duitse Wuppertal Instituut, vol met voorbeelden van huizen, gebouwen en productieprocessen die met 75% minder milieubeslag net zoveel comfort leveren. Alle daarvoor benodigde technieken bestaan al, en zijn direct toepasbaar.

In Nederland heeft het project Eco-design van TNO aangetoond dat milieugericht ontwerpen ook commercieel aantrekkelijk kan zijn. Mede daardoor merkte Milieudefensie in gesprekken met vertegenwoordigers van het bedrijfsleven dat men een reductie met 50% van het energie- en grondstoffengebruik zeker realiseerbaar acht. Dit vereist, zo wordt daaraan toegevoegd, wel een innovatief klimaat.

Het Nederlandse interdepartementale onderzoeksprogramma Duurzame Technologische Ontwikkeling hanteert als norm voor onderzoek en ontwikkeling dat we 20 keer efficiënter met milieu en energie moeten omgaan. Dit betekent onder andere dat het programma bestaande producten los laat, en zoekt naar manieren waarop verschillende behoeften vervuld kunnen worden. Dus niet een zuiniger auto als uitgangspunt, maar de behoefte om je comfortabel en snel te verplaatsen.

Box 2: Samenwerking tussen milieubeweging en bedrijven

Steeds meer zoekt Vereniging Milieudefensie de dialoog met het bedrijfsleven, en worden er ook concrete afspraken gemaakt. Zo zijn er, in samenwerking met de Novib, grote resultaten behaald bij het terugdringen van de import van tropisch hardhout. Er zijn afspraken gemaakt met doe-het-zelf-ketens, projectontwikkelaars, woningbouwverenigingen en gemeenten om geen tropisch hardhout meer te gebruiken en te verkopen. Ook is vorig jaar het FSC-keurmerk geïntroduceerd, wat garant staat voor hout uit duurzaam beheerde bossen in zowel het Noorden als het Zuiden. Op dit moment wordt er naar gestreefd dat de Nederlandse overheid dit keurmerk gaat steunen en de verkoop van niet-duurzaam hout extra gaat belasten.

In 1995 heeft Milieudefensie een overeenkomst gesloten met de organisatie van scharrelvarkenshouders. Afsproken is om het scharrelvlees behalve diervriendelijker ook milieuvriendelijker te gaan produceren. Deze afspraak ligt in het verlengde van de bedrijfstakstudie naar de varkensvleesproductie die het Centrum voor Landbouw en Milieu en Vereniging Milieudefensie in 1994 hebben uitgevoerd.

Milieudefensie is ervan overtuigd dat soortgelijke afspraken in veel meer bedrijfstakken mogelijk zijn. Dit vereist van beide kanten lef, maar biedt wel de kans om door bestaande barrières heen te breken en stappen in de richting van een duurzame samenleving te zetten.

Box 3: Europa Duurzaam

Eind 1993 ging de campagne Europa Duurzaam van start. Het doel van deze Europese campagne, die wordt gecoördineerd door Vereniging Milieudefensie, is het ontwikkelen van concrete voorstellen voor duurzame ontwikkeling in Europa. Aan deze campagne nemen milieu-organisaties uit 30 Europese landen deel.

Een belangrijk onderdeel is het voeren van debatten met bedrijven, overheden, vakbonden en andere maatschappelijke organisaties. Deze debatten worden zowel op Europees als op nationaal niveau gehouden. In Nederland namen aan deze discussies in de loop van 1995 bij elkaar 125 sleutelpersonen deel.

Belangrijkste uitkomst van deze Nederlandse debatten was dat het besef dat duidelijke lange termijn-doelstellingen nodig zijn, breed wordt gedragen. Ook was men eensgezind van mening dat het de taak van de overheid is om deze redelijk ambitieuze doelstellingen vast te stellen. Overheden zouden ook het initiatief moeten nemen om visies en strategieën te ontwikkelen hoe de benodigde reducties in grondstof- en energiegebruik gerealiseerd kunnen worden. Aansluitend hierop zouden bedrijfstakstudies uitgevoerd kunnen worden. Bij dit proces is de inbreng van het bedrijfsleven, vakbonden, consumentenorganisaties en andere maatschappelijke organisaties onmisbaar.

Box 4: Noord-Zuid dialoog

Een afname van de import van grondstoffen uit de Zuidelijke landen door de Noordelijke landen zal consequenties hebben voor de economieën in het Zuiden. Aan de ene kant betekent dit dat het Noorden ruimte schept voor meer milieugebruik in het Zuiden. De grondstoffen die nu geëxporteerd worden, kunnen dan voor eigen gebruik en voor de productie van exportproducten aangewend worden. Aan de andere kant zal het gevolg op de korte termijn een vermindering van de broodnodige export-inkomsten zijn.

Om een uitweg uit dit dilemma te vinden, ontwikkelt Vereniging Milieudefensie samen met 9 Zuidelijke en Oostelijke milieu- en ontwikkelingsorganisaties een mondiale strategie. Doel hiervan is een verband te leggen tussen het gewenste beleid in het Noorden, gericht op het terugdringen van

overmatig gebruik van de milieugebruiksruimte, en het gewenste beleid in het Zuiden, dat condities scheidt voor duurzame ontwikkeling en vervulling van basisbehoeften.